

Historian 1. kurssin sanastoa Ihminen, ympäristö ja kulttuuri

alkukoti	Alkukodiksi sanotaan aluetta, jossa ensimmäiset pystyihmiset (Homo Erectus) ja nykyihmiset (Homo Sapiens) elivät. Evoluutiotutkimuksen mukaan ihmisen alkukoti sijaitsi Itä-Afrikassa. Tälle antaa tukea myös uudempi geneettinen tutkimus.
antiikki	Kreikan (noin 750 -100 eaa) ja Rooman (noin 100 eaa – 400) kulttuureja kutsutaan nimellä antiikin kulttuurit. Kreikkalainen kulttuuri on länsimaisen kulttuurin lähtökohta.
antropologia	Antropologit tutkivat ihmisen alkuperää ja ominaisuuksia . Sosiaali-antropologia tutkii ihmistä ja yhteisöä . Kulttuuriantropologiassa tarkastellaan sitä, millaisia kulttuureja ihmiset ovat luoneet ja miten he niissä ovat eläneet. Koska antropologia on tiede, on erilaisten kulttuurien ja ihmisten sosiaalisen elämän vertailu olennaista.
asevarustelu	Valtio valmistaa tai ostaa aseita . Asevarustelu voi johtaa helposti siihen, että myös joku toinen valtio alkaa hankkia aseita ja lopulta useat valtiot kilpailevat keskenään aseiden määrällä. Neuvostoliiton ja USA:n välillä oli 1900 –luvun jälkipuoliskolla asevarustelukilpailu.
Bysantin valtakunta	Rooma jakautui Länsi- ja Itä-Rooman 300 -luvulla. Itä-Rooma säilytti roomalaisen kulttuurin perintöä. Sen pääkaupungiksi tuli Konstantinopoli. Konstantinopoli sijoitettiin Byzantiomiin. Itä-Rooman nimi muutettiin Bysantin valtakunnaksi vuonna 610. Turkkilaiset osmanit valtasivat Bysantin vuonna 1453.
demokratia	Sana tarkoittaa nykyisin kansanvaltaa . Antiikin Kreikassa demokratiolla tarkoitettiin kaupunkivaltiota, jonka asioista päättivät ns. vapaat miehet.
dynastia	Dynastia on suku , joka hallitsee ja käyttää valtaa.
ekokatastrofi	Ekokatastrofi on hyvin voimakas muutos, joka vaikuttaa ympäristön tilaan. Muutos vaikuttaa koko ekosysteemiin.

feodalismi	Euroopassa oli keskiajalla järjestelmä , jossa keisarilla, kuninkaalla oli vasalleja. Vasallit olivat valmiita kuninkaan palvelukseen. Tästä he saivat palkkioksi maa-alueen, jota he hallitsivat itsenäisesti. Vasalleja kutsuttiin lääninherroiksi, ruhtinaiksi, herttuiksi jne. paikasta riippuen. Vasallit valvoivat herransa etuja ja keräsivät veroja talonpojilta. Maata viljelivät talonpojat. Talonpoika oli täysin riippuvainen isännästään eikä saanut itse omistaa maata. Tuon ajan talonpoikaa nimitetään joskus maaorjaksi. Feodalismin taustalla oli ajatus siitä, että kaikki maa kuuluu kuninkaalle, joka voi jakaa maata kenelle haluaa. Kuninkaalla ei ollut virkamiehiä hallintoa ja verojen keräämistä varten.
globaali	maapallonlaajuinen. Globaalit asiat koskevat koko Maapalloa yleisesti.
hedelmällinen puolikuu	Maanviljely alkoi hedelmällisen puolikuun alueella noin 8000 eKr. Voit piirtää kartalle puolikuun muotoisen alueen jos teet kaaren nykyisestä Beirutista Irakin halki Persianlahdelle .
heimo	Suvuista ja klaaneista muodostui heimo, joka asui yleensä samalla alueella ja harjoitti samanlaista kulttuuria ja uskontoa.
heimoyhteiskunta	Heimoyhteiskunnassa ylintä valtaa käyttivät suvun päämiehet. Eri heimoyhteiskunnissa oli erilaisia tapoja järjestää työnteko, puolustus jne.
helleeninen	Helleeninen tarkoittaa Kreikan kulttuurista peräisi olevaa.
herttuakunta	Kuningas tai keisari saattoi antaa herttualle/ruhtinaalle alueen , jota hän hallitsi itsenäisesti.
hierarkia	Hierarkialla tarkoitetaan arvojärjestystä.
humanismi	Ihmistä ja hänen ylemmyyttään arvostava aatesuunta, joka syntyi alun perin antiikin Kreikassa. Renessanssiaikana antiikin ihanteet herätettiin eloon ja kreikkalainen sanonta Ihminen on kaiken mitta kuvasi renessanssiajan tieteitä ja taiteita. Humanismin ”sukulaisia” filosofian suuntina ovat 1600 –luvun empirismi ja 1700 –luvun valistus. 1900-luvun alkupuoliskon suurimmaksi humanistiksi nousi Bertrand Russell.
hyvinvointivaltio	Hyvinvointivaltiossa kansalaisille turvataan ihmisoikeuksien ja poliittisten oikeuksien lisäksi peruselintaso ja huolenpito. Se tarkoittaa, että valtio osallistuu eläkkeiden, terveydenhoidon koulutuksen ja sosiaalipalvelujen kustannuksiin. Hyvinvointivaltio on toteutunut eri tavoin eri teollisuusmaissa.

imperialismi	Imperialismi tarkoittaa valloitusta. Imperialismiin liittyy jonkun valtion tai kansan käsitys omasta yliveraisuudestaan verrattuna muihin valtioihin, kansoihin ja niiden kulttuureihin. Tämän yliveraisuuden vuoksi imperialistinen valtio voi valloittaa ja alistaa toisen. Eurooppalaiset siirtomaavallat harjoittivat imperialismia siirtomaissaan.
imperiumi	Rooman valtakunta oli imperiumi, keisarikunta. Imperiumiksi voidaan nimittää myös jotakin muuta suurvaltaa.
Inkavaltio	Inkojen kulttuuri kukoisti 1400 -luvulla Etelä-Amerikan länsirannikolla ja Andien vuoristossa. Espanjalaiset valloittivat Inkavaltion 1535 ja koko kulttuuri rappeutui nopeasti.
itsevaltius	Itsevaltiudessa hallitsijalla on rajoittamaton valta. Historiallinen esimerkki itsevaltiudesta on Ranskan kuningas Ludwig XIV (1638-1715), joka hallitsi lain yläpuolella Ranskaa, joka oli juuri siirtynyt feodalistisesta järjestelmästä kansallisvaltioon. Itsevaltiuteen liittyi Euroopassa keskeisesti myös merkantilistinen ajattelu.
kansallisuusaate	Kansallisuusaate eli nationalismi vaatii, että samaan kieliryhmään ja kansallisuuteen kuuluvilla ihmisillä on oma valtio ja valtiolla omat kansalliset symbolit, kuten lippu, vaakuna jne. Kansallisuusaate korosti myös kansakunnan historiaa arvokkaana asiana. Historiasta etsittiin kansalle sankareita ja vertauskuvia. Katso sana nationalismi.
kansallisvaltio	Jos valtion kaikilla asukkailla on yhteinen kieli ja he kuuluvat samaan kansaan, on kyseessä puhdas kansallisvaltio. Useimmiten valtioissa on virallinen kieli ja vähemmistökieliä sen rinnalla. Valtioiden rajojen sisällä asuu lähes aina useita eri kansallisuuksia.
kaupunkivaltio	Monet kaupungit ovat olleet itsenäisiä valtioita, joilla on ollut hallinto ja usein myös armeija.
keskiaika	Keskiaika seuraa historiassa antiikin aikaa. Varhaiskeskiaika alkoi silloin, kun Rooman valtakunta tuhoutui (vuonna 476). Keskiaika päättyi viimeistään löytöretkien aikaan 1500 -luvun alkaessa. Kaikkien historian aikakausien rajat ovat liukuvia.
kolmas maailma	Kolmannen maailman maiksi määritellään maat, joissa teknologia ja teollisuus eivät ole kehittyneet ja joiden bruttokansantuote on alhainen verrattuna teollistuneisiin maihin. Käsitettä kolmas maailma alettiin käyttää ns. kylmän sodan aikana, kun maailma ryhmiteltiin teollistuneisiin länsimaihin, sosialistisiin maihin ja niiden ulkopuolelle jääviin maihin. Samaa tarkoittaa käsite kehitysmaa. Suuri osa kolmannen maailman maista on entisiä siirtomaita.

kolonialismi	Kolonialismi liittyy siirtomaiden hankkimiseen ja asuttamiseen. Siirtomaihin muutti ihmisiä emämaista asumaan pysyvästi. e perustivat siirtomaahan hallinnon ja käyttivät siirtomaata taloudellisesti emämaan hyödyksi.
kulttuuri	Kulttuuriin kuuluvat jonkun yhteisön yhteiset arvot, uskomukset, perinteet ja tavat sekä laajemmin ihmisen toiminta suhteessa niihin, työ ja sen tulokset, tieteet ja taiteet.
kylmä sota	Toisen maailmansodan jälkeen maailmassa oli kaksi vahvaa ryhmittymää. Toinen oli Neuvostoliiton johtama sosialististen valtioiden liittouma ja toinen USA ja sen liittolaiset. Neuvostoliiton ja USAn välillä vallitsi aatteellinen, poliittinen ja taloudellinen kilpailu maailman johtajuudesta. Tätä kilpailuasetelmaa kutsutaan kylmän sodan kaudeksi maailmanpolitiikassa. Se alkoi miltei heti toisen maailmansodan jälkeen, kun Saksa jaettiin voittajien miehitysvyöhykkeisiin. Kylmä sota jatkui 1980 -luvulle asti.
liberalismi	Filosofi John Locke (1632-1704) esitti jo 1600 –luvulla ajatuksia yksilön vapaudesta ja oikeuksista. Kaupan ja markkinoiden vapautta kannatti liberalisti Adam Smith (1723-1790) 1700 – luvulla. 1800 –luvun Euroopassa etenkin lehtimiehet olivat liberalismiin kannattajia. He vaativat yksilölle oikeutta ajatella ja ilmaista vapaasti oma mielipiteensä. Liberalismi tarkoittaa sekä taloudellista että henkistä vapauden ajatusta.
luokkayhteiskunta	Teollistuminen muutti yhteiskuntaa. Vanhan sääty-yhteiskunnan sijaan voidaan puhua yhteiskuntaluokista. Ylin luokka, omistava luokka (kapitalistit, porvaristo) omistaa tuotantovälineet (tehtaat, koneet jne.). Ylin luokka palkkaa työhön ihmisiä, joista muodostuu työväenluokka. Näiden väliin jää keskiluokka, jotka voivat omistaa tuotantovälineitä, mutta he eivät palkkaa työvoimaa. Klassisia teorioita yhteiskuntaluokista ovat esittäneet Karl Marx ja Max Weber.
läänityslaitos	Feodalistista järjestelmää kutsutaan myös läänityslaitokseksi.
löytöretket	Osmanien valtakunta laajeni 1400 -luvulla itään alueille, mistä kauppareitin Aasiaan kulkivat. Osmanit alkoivat kerätä kauppakaravaaneilta tullimaksuja. Samaan aikaan uudet keksinnöt, esimerkiksi kompassi, ja parantunut laivanrakennustaito mahdollistivat pitkät purjehdukset. Eurooppalaiset alkoivat etsiä meritietä itään. Kolumbus teki löytöretken 1492 nykyiseen Amerikkaan. Viimeistään tämän retken jälkeen Euroopassa syntyi halu rikastua ja löytää uusia kauppatarvikeita. Espanjalaiset ja portugalilaiset olivat ensimmäisiä löytöretkeilijöitä. Löytöretket johtivat valloitusretkiin ja myöhemmin siirtomaapolitiikkaan ja imperialistiseen kilpailuun.

maaorjuus	Feodalistisessa järjestelmässä maata viljelevä talonpoika oli sidottu maatalaan koko elinajakseen. Hän ei saanut muuttaa ilman isäntänsä lupaa. Talonpoika ei itse omistanut maata.
Marshall -apu	Yhdysvallat antoi toisen maailmansodan jälkeen taloudellista tukea Länsi-Euroopan maille viiden vuoden ajan. Nimi tulee kenraali George Marshallin mukaan, jonka ajatus taloudellinen apu oli.
merkantilismi	Merkantilistinen kauppapolitiikka liittyi läheisesti itsevaltiuteen. Tärkein tavoite oli se, että maan tuotteita piti viedä ulkomaille enemmän kuin sieltä tuotiin. Kun viennin piti olla suurempi kuin tuonnin, suosittiin kotimaista teollisuutta ja asetettiin tulleja ulkomaisille tuotteille. Valtio määräsi, miten ulkomaankauppaa piti käydä.
musta surma	Euroopassa ja Aasiassa raivosi 1300 -luvulla tuhoisa tarttuva tauti, paise rutto , joka surmasi 25 miljoonaa ihmistä. Rutto kulkeutui Eurooppaan meritietä rottien mukana.
mytologia	Mytologia on jumalista ja erilaisista sankareista kertova tarujen (fikttiivisten kertomusten) kokoelma, joka selittää maailman syntymistä, erilaisia luonnonilmiöitä (esimerkiksi ukkosta) ja tietyn kansan käyttäytymistä.
myytti	Myytti on yksittäinen taru, jolla ihminen on selittänyt maailmaa tai erilaisia ilmiöitä. Myytteihin liittyy usein jumalallisia hahmoja. Myyttien avulla voimme ymmärtää, miten ihmiset ovat ennen ajatelleet. Antiikin mytologiassa on useita myyttejä, joiden kysymykset pohtivat ihmiselämää ja ihmisten välisiä suhteita. Niitä voi pohtia yhä.
nationalismi	Nationalismi tarkoittaa kansallisuusaatetta. Nationalismin aate syntyi samaan aikaan, kun Eurooppaan syntyi kansallisuuteen perustuvia valtioita. Nationalistit ajattelivat, että ihmiset jakautuvat kansoihin, jolla on yhteinen kieli ja yhteiset tavat toimia, kulttuuri. Nämä kansat muodostavat kansallisvaltioita, joille 1800 -luvulla usein etsittiin historiaa ja kansallistuntoa lippujen, vaakunoiden, kansallislaulujen ja kirjallisuuden avulla.
neoliittinen vallankumous, maanviljelyn voittokulku	Neoliittinen vallankumous tarkoittaa siirtymistä keräilytaloudesta maanviljelykseen. Maanviljelykseen siirtyminen alkoi noin 10 000 vuotta sitten ja se tapahtui eri puolilla maailmaa tuhansien vuosien kuluessa. Nykyisessä Lähi-idässä siirtyminen maanviljelyyn alkoi noin 7000 eaa. Ihmisten määrä oli lisääntynyt ja tarve ruuan tuottamiseen oli olemassa. Lähi-idässä oli hyviä alueita kasvien kasvattamiselle. Kotieläinten pitäminen ja karjanhoito syntyi viljanviljelyn rinnalla. Kotieläimistä saatiin lannoitetta. Maanviljelyn syntyminen mahdollisti työnjaon ja hierarkisen yhteisön syntymisen. Maanviljelyn myötä kehittyivät ensimmäiset kaupunkikulttuurit.
nuolenpääkirjoitus	Mesopotamiassa sumerilaisilla oli kirjoitusjärjestelmä, jonka merkit muistuttivat nuolia 3000 eaa lähtien.

osmanit	Osmanit olivat turkkilaisia, jotka valloittivat Bysantin 1453. Osmanien valtakunta ulottui Lähi-idästä Kaakkois-Eurooppaan 1280-1923. Osmanit olivat muslimeja.
porvaristo	<p>Historiassa porvaristo -sanaa tarkoittaa (1) käsityöläisiä, kauppiaita ja erilaisten ammattienharjoittajia, joita oli kaupungeissa keskiajalla. Heistä kasvoi voimakas yhteiskuntaryhmä. Ranskan suuressa vallankumouksessa porvaristo nousi puolustamaan omia etujaan aatelista vastaan.</p> <p>Teollistumisen ajalla käsitettä porvaristo käytetään (2) omistavasta luokasta, joka omistaa tuotantovälineet ja käyttää palkkatyövoimaa tuotannossa.</p>
propaganda	Propagandaa on sellainen tieto, jonka tarkoituksena on muuttaa ihmisten mielipidettä tiettyyn suuntaan. Propaganda on aina yksipuolista tietoa. Se ei kerro asioiden taustoja eikä katsele asiaa erilaisista näkökulmista.
protestanttisuus	Protestanttisuudeksi nimitetään kristinuskon suuntausta, joka erkani katolisesta kirkosta uskonpuhdistuksen aikana uuden ajan alussa. Nimi tulee Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan ruhtinaiden protestista, jonka he esittivät 1529. He vaativat itselleen oikeutta päättää uskonnosta omalla alueellaan.
Ranskan vallankumous	<p>Ranskan suuren vallankumouksen taustalla oli pitkään jatkunut tyytymättömyys. Ranska oli käynyt useita sotia ja kuninkaatt olivat olleet heikkoja toinen toisensa jälkeen. Kuninkaiden hovien ja virkamiesten menot olivat kasvaneet koko ajan. Ihmisen oikeudet ja olivat riippuvaisia siitä, mihin säätyyn hän kuului. Papisto ja aatelisto muodostivat ensimmäisen ja toisen säädyn, he eivät maksaneet veroja. Muut kuuluivat kolmanteen säätyyn, joka maksoi yksinään verot.</p> <p>Kansa oli tyytymätöntä ja lähti kaduille osoittamaan mieltään.</p> <p>Kuningas Ludvig XVI kutsui 1789 koolle kaikki säädyt neuvottelemaan levottomuuksista ja valtion raha-asioista. Kolmas sääty marssi kokouksesta ulos ja perusti uuden Ranskan kansalliskokouksen. Aateliston ylivalta kumottiin ja tehtiin paljon muita uudistuksia.</p> <p>Naapurimaat käyttivät Ranskan sisäistä sekasortoa hyväkseen ja Ranska ajautui ns. vallankumoussotiin 1792. Sota kiristi sisäistä tilannetta ja sekasorto ja väkivalta lisääntyivät. Aatelisia teloitettiin. Kuninkaan palatsi vallattiin ja kuningas mestattiin 1793. Ranska julistautui tasavallaksi. Jakobiinit ottivat lyhyeksi aikaa johdon käsiinsä Robespierren johdolla. Heidän kaudellaan 1793-1794 vallitsi terrori ja hirmuvalta, joka tuhosi heidät itsensäkin.</p> <p>Sekasorron kausi päättyi 1799, kun Napoleon Bonaparte kaappasi vallan ja palautti järjestyksen.</p>

rautaesirippu	Toisen maailmansodan jälkeen Eurooppa jakautui kahteen leiriin. Neuvostoliitto ja sen liittolaismaat muodostivat sosialistisen leirin, Britannia, Ranska, läntinen osa Saksaa ja niiden liittolaiset toisen leirin. Rautaesiripuksi kutsuttiin jakoa, joka vallitsi näiden kahden leirin välillä.
renessanssi	Renessanssin (jälleensyntyminen) alkoi Italiasta 1300 -luvulta. Maalaustaiteessa, kirjallisuudessa ja rakennustaiteessa korostettiin antiikin ihanteita ja uskonnollisia aiheita. Humanismi, ihmisen ja ihmisyyden arvostaminen, liittyi renessanssin filosofiaan
ristiretket	Eurooppalaiset tekivät ristiretkiä Lähi-itään 1000 -1200 -luvuilla. Ristiretkien taustalla oli ajatus pyhän Jerusalemin vapauttamisesta muslimien vallasta, mutta myös paljon seikkailunhalua ja toiveita rikastumisesta.
ryöstötalous	Ryöstötalous tarkoittaa sellaista luonnonvarojen käyttöä, joka vahingoittaa ympäristöä niin paljon, etteivät luonnonvarat enää uusiudu tai ne uusiutuvat heikosti. Tämä vaikuttaa koko ekosysteemiin. Ryöstötaloutta voi olla esimerkiksi se, että joltakin vesialueelta kalastetaan tietty laji loppuun.
senaatti	Senaatti oli antiikin Roomassa senaattoreiden muodostama kokous, joka antoi neuvoja virkamiehille. Senaattorin virka oli elinikäinen.
siirtomaa	Siirtomaalla tarkoitetaan tietyn valtion ulkopuolista aluetta, jota ao. valtio kontrolloi. Rooman valtakunnalla oli siirtomaita ja siirtokuntia. Löytöretkien jälkeen eurooppalaiset valtiot hankkivat siirtomaita Amerikan mantereelta, Aasiasta ja Afrikasta. Siirtomaihin perustettiin siirtokuntia ja eurooppalaiset asuttivat niitä. Osa siirtomaista (Amerikassa) itsenäistyi jo 1700 -luvulla. 1800 -luvulla alkoi kilpailu siirtomaista Euroopan valtioiden välillä ja kolonisaatio lisääntyi etenkin Afrikassa, joka jaettiin Euroopan valtioiden kesken.
siirtokunta	Eurooppalaiset alkoivat löytöretkien jälkeen muuttaa muihin maanosiin asumaan. He perustivat niihin siirtokuntia, jotka olivat emämaan alaisuudessa.

socialismi	Sosialismin aate syntyi teollistumisen aikana 1800 -luvun Euroopassa. Tehdastyötä tekevien ihmisten asema oli huono. He tekivät pitkää työpäivää ahtaissa ja likaisissa olosuhteissa. Palkat olivat pienet ja sosiaaliset olot, kuten asunnot, koulutus, terveydenhuolto olivat huonot. Karl Marxin (1818-1883) mukaan työväenluokan huono asema johtui kapitalistisesta yhteiskuntajärjestelmästä. Hänen mielestään työläisten tuli liittyä yhteen ja taistella asemansa parantamiseksi. Tavoitteena piti olla sosialistinen järjestelmä. Sosialistisessa järjestelmässä tuotantovälineet (tehtaat, koneet jne.) omistaa yhteiskunta, ei kukaan yksityinen henkilö tai suku. Sosialistista järjestelmää seurasi Marxin mukaan kommunistinen järjestelmä, jossa kaikki tavat ja palvelut jaettaisiin ihmisille heidän tarpeidensa mukaan.
sumerilaiset	Sumerit asuivat Mesopotamian alueella noin 3400 – 2000 eaa. Heillä oli oma kirjoitusjärjestelmä ja heidän kulttuurinsa oli ensimmäinen korkeakulttuuri maailmassa.
suurvallat	Suurvalta -nimeä alettiin käyttää USAsta ja Neuvostoliitosta toisen maailmansodan jälkeen, kun ne kehittivät itselleen ydinaseita.
sääty	Säädyt syntyivät, kun valtaa alettiin jakaa yhdeltä hallitsijalta muille. Säätyjako perustui tapaan ajatella, että jokaisella ihmisellä oli ennalta määrätty paikkansa eikä hän voinut sitä muuttaa. Sääty periytyi. Aateli oli ylin sääty, koska sillä oli suora yhteys kuninkaaseen, jolta se oli saanut verovapauden. Kuningas tarvitsi aatelia, jos maa joutui sotaan. Kirkolla oli suuri vaikutusvalta keskiajalla ja uuden ajan alussa. Papisto oli silloin tärkeä sääty. Kun kauppa ja elinkeinot muuttuivat ja kehittyivät tuli porvaristosta merkittävä sääty.
tasavalta	Tasavallan juuret ovat muinaisessa Roomassa. Tasavallassa on vaaleilla valittu kansanedustuslaitos, joka käyttää ylintä valtaa. Myös tasavallan päämies valitaan useimmiten vaaleilla.
teollistuminen	Teollinen vallankumous, teollistumisen kausi, alkoi 1700 -luvulta Isosta Britanniaasta. Uudet keksinnöt, koneet ja höyryvoiman käyttö tekivät mahdolliseksi tuotteiden valmistamisen koneiden avulla tehtaissa. Tehdastuotanto kehittyi nopeasti ja levisi kaikkialle Eurooppaan ja Pohjois-Amerikkaan.
terrorismi	Terrorismin kohde valitaan usein sattumanvaraisesti ja se voi kohdistua henkilöihin, joilla ei ole mitään tekemistä terrorismin tarkoituksien kanssa. Terroriteon avulla yritetään ajaa jotakin poliittista tarkoitusta. Esimerkki terroriteosta on lentokonekaappaus, jolla yritetään saada median huomio kaappaajien edustamaan asiaan. Terrorismin yhteydessä on puhuttu myös ns. valtioterrorismista, joka tarkoittaa sitä, että toinen valtio uhkaa toista valtiota tai aloittaa yksipuolisen sodan tätä vastaan ja kohdistaa iskunsa myös siviilikohteisiin.

totalitarismi	Totalitarismi tarkoittaa hallintoa, jossa kansalaisten kaikkia toimia säädellään ja valvotaan. Yksityiselämää rajoitetaan eikä vapautta ilmaista mielipidettä ole. Totalitaristisessa valtiossa myös kansalaiset ohjataan valvomaan toisiaan. Valtio ohjaa ajattelua propagandalla.
tyranni	Tyrannit olivat antiikin Kreikassa niitä, jotka kaappasivat vallan itselleen. Nykykielessä tyranni merkitsee sellaista hallitsijaa, joka sortaa kansaa ja käyttää mielivaltaisia keinoja.
uusi aika	Uusi aika alkoi keskiajan jälkeen 1500 -luvulla ja jatkui 1800 – luvull. Uuden ajan alkamisen tunnusmerkkejä olivat renessanssin ja humanismin nousu ja niitä seuranneet muutokset tavassa ajatella, löytöretket ja uusi maailmankuva sekä uskonpuhdistus ja kirkon aseman muuttuminen.
valistus	Valistuksen aika oli Euroopassa 1700 -luvulla. Valistusfilosofia korosti järjen merkitystä, tieteellistä ajattelua ja tutkimusta. Valistus arvioi kriittisesti uskontoa ja sen maailmankuvaa. Luonnontieteiden kehittyminen tapahtui samaan aikaan valistusfilosofian nousun kanssa. Ranskalainen Rousseau oli kiihkeä valistusfilosofi. Ranskan ulkopuolella valistusfilosofia oli maltillisempaa.